

Rudolf EITELBERGER von EDELBERG, **Srednjovjekovni umjetnički spomenici Dalmacije**, Beč, 1884. (reprint: Leykam International, Zagreb, 2009., 256 str.)

Nakladnička kuća Leykam International objavila je krajem 2009. godine monografiju *Srednjovjekovni umjetnički spomenici Dalmacije* poznatoga austrijskog povjesničara umjetnosti Rudolfa Eitelbergera von Edelberga (1817.–1885.) Riječ je o drugom, proširenom, izdanju njegove studije iz 1884., koja je prvi put objavljena 1861. u petom svesku časopisa

Jahrbuch der Kaiserl. Königl. Central – Comission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale pod naslovom: *Die mittelalterlichen Kunstdenkmale Dalmatiens*.

Eitelberger je sredinom 19. stoljeća putovao hrvatskom obalom i zapisivao u kakvom je stanju zatekao najvažnije kulturne spomenike u Dalmaciji i Primorju, opisujući pritom društveno-političke uvjete u kojima su ti spomenici sagrađeni. Konkretno, riječ je o opisima i iznesenim skicama sakralnih objekata u gradovima Rabu, Zadru, Ninu, Trogiru, Splitu i Dubrovniku. Jedno poglavlje u knjizi posvećeno je opisu šibenske katedrale, zbog koje je, ističe se u »Predgovoru« (5–6), Eitelberger objavio drugo izdanje, jer je za nju ali i još neke nove podatke doznao tek kad je prvi dio studije već bio u tisku.

Na početku knjige u »Povijesnom uvodu« (9–26) Eitelberger ističe angažiranost austro-ugarske vlasti u Dalmaciji. U poglavlju »Opaske o povijesti, putnim pravicima i književnosti Dalmacije« (27–36) nalazimo nekoliko pogrešnih podataka iz prošlosti Dalmacije. No na tom se mjestu nalaze i vrijedni podatci, poput nabrojane povijesne literature i izvora objavljenih do toga vremena, a u kojoj se opisuju dalmatinski gradovi.

Prvi grad koji je opisan u knjizi je Rab (37–56). Iznosi se njegov geostrateški položaj i navode prvi pisani povijesni tragovi tog mjesta. Izneseni su životopisi prvih rapskih biskupa u vremenu od 11. do 15. stoljeća i demografska slika grada u vremenu kad ga je Eitelberger posjetio. Opisana je rapska crkva s konstrukcijom prvotnog zvonika i ciborija, korskih sjedala i pojedinih dijelova relikvijara. Prikazana je i povijest benediktinskoga reda na Rabu.

Drugi opisani grad je Zadar (57–110), tada glavni grad Dalmacije, za kojega Eitelberger kaže da je jedan od gradova čiji srednjovjekovni spomenici nisu dolazili do izražaja sve dok mletačka vlast nije pokazala zanimanje za dalmatinsku obalu. Opisuje crkvu sv. Donata, u kojoj je vršio neka iskapanja, za koja kaže da su bila otežana jer se crkva koristi kao vojno skladište. U skicama rekonstrukcije koristi podatke dobivene istraživanjem konzervatora i arhitekta Aloisa Hausera i Frane Bulića, a koji uključuju analizu antičkih stupova s obližnjeg Foruma. Iznosi povijest gradnje katedrale sv. Stošije, prikazuje njezine najvažnije dijelove kroz skice te naglašava da ne može vršiti iskapanja jer se katedrala upravo restaurira. U opisu crkve sv. Krševana posebno ističe da je to jedna od najboljih romaničkih građevina koje se nalaze u Dalmaciji.

Treći opisani grad je Nin i obala rijeke Krke (111–116). Navodi kako je Nin jedan od najstarijih dalmatinskih gradova, jednako važan u rimsko doba kao i u srednjem vijeku. No naglašava da, osim nekoliko starokršćanskih spomenika i jednoga staroslavenskog natpisa i srednjovjekovnih ostataka, ondje i nema ničega vrijednog pažnje. Putuje na Krku zbog Benkovca (rimske Asserije) i mjesta Kistanja, kod kojih ima nalaza crkvene arhitekture iz ranokršćanoskoga razdoblja.

U nastavku slijedi opis šibenske katedrale (117–120) u kojem prikazuje povijest šibenske stolnice te samo ukratko navodi da je Šibenik grad u procvatu koji je željezničkom linijom povezan s Trogirom i Splitom. Za sljedeći grad, Trogir (121–160), Eitelberger izvještava da je s kopnom povezan drvenim mostom te da mu nedostaje kvalitetne prometne povezanosti. Posebnu pozornost dao je opisu i rekonstrukciji trogirске gotičke katedrale, čije predvorje, zbog svodova, proglašava jednim od najljepših arhitektonskih spomenika srednjega vijeka u Dalmaciji. No pri opisu krstionice ističe da elementi renesanse, koji prevla-

davaju, nisu posebno graciozni, jer zbog potčinjenosti dalmatinske arhitekture mletačkoj nije došlo do utjecaja naprednijih elemenata firentinskoga umjetničkog kruga. Opisuje i trg ispred katedrale.

O gradu Splitu (161–198) piše da je to najživlji, najprosperitetniji i najnapučeniji grad u Dalmaciji. Na tome mjestu stavlja svoj sud da Dubrovnik pripada prošlosti, Zadar sadašnjosti, a Split budućnosti. Ističe da je u trenutku njegova posjeta Splitu (1883.) upravo dovršeno iskapanje Zlatnih vrata i obnova zvonika katedrale, za koji kaže da je jedan od najzanimljivijih dijelova srednjovjekovne umjetnosti. Opisuje drvene vratnice Andrije Buvine, propovjedaonicu, korska sjedala i ranokršćanski sarkofag.

Posljednji je grad Dubrovnik (199–232), a uspoređuje ga s prošlošću Venecije. Kod profane arhitekture opisuje Knežev dvor, a veliku pozornost pridaje opisu sakralne arhitekture: katedrali i njezinoj bogatoj riznici i klastru franjevačkog samostana. U sklopu tog opisa daje i opis benediktinskog samostana na Lokrumu te analizira natpise sa sarkofaga iz Cavtata.

Zatim slijedi prilog »Rudolf Eitelberger i utemeljiteljsko doba povijesti i umjetnosti« (233–240) Milana Pelca u kojem se iznosi važnost objavljivanja ove knjige na hrvatskome jeziku. Na kraju knjige nalazi se »Popis ilustracija« (241–244) i »Kazalo osoba, mjesta i predmeta« (245–255).

Ova knjiga, zbog detaljnih povijesnoumjetničkih podataka i društvene slike dalmatinskih gradova krajem 19. stoljeća, može se smatrati donekle i izvornom literaturom, koju će svakako moći koristiti struka, ali i šira čitateljska publika.

Božena Glavan